

ROZDZIAŁ III. RECENZJE: NOWOŚCI WYDAWNICZE

Kazimierz Denek: *Wartości i cele edukacji szkolnej*. Poznań-Toruń „Edytor”
1994, stron 174

Cywilizacja współczesna równoległe z dobrodziejstwami powoduje zjawiska negatywne, jak: rozpad więzi międzyludzkich, afirmacja konsumpcyjnego stylu życia, egoizm. Sprzyjają one odwracaniu uwagi od wartości, a nawet ich upadaniu. Dlatego pedagodzy, teolodzy i etycy coraz głośniejszą mówią o konieczności powrotu, wprowadzania w świat wartości. Napominają, że jakkolwiek w wychowaniu konieczna jest wolność, to brak celu prowadzi na manowce wielu, zwłaszcza młodych ludzi. Zatem powrót do wartości uniwersalnych i w oparciu o nie określenie celów edukacji szkolnej, należy uznać jako podstawowy warunek innowacji, przemian w polskiej oświacie okresu transformacji społeczno-ustrojowej.

Powyższy postulat utrudniają grzechy ubiegłego 40-lecia, w którym ideologizowano wartości, a cele traktowano zbyt ogólnie. Z tym większą satysfakcją należy przyjąć nową książkę prof. Kazimierza Denka, która trafnie wypełnia lukę w piśmiennictwie pedagogicznym.

Śledząc wieloletnie studia i badania Autora nad problematyką celów i wartości należało spodziewać się ich syntezy. W efekcie, nauczyciele poszukujący „wzorców pedagogiki wartości oraz formułowania celów kształcenia i w konsekwencji ich realizacji”, studenci studiujący pedagogikę ogólną oraz pracownicy naukowo-dydaktyczni zainteresowani aksjologią i teleologią pedagogiczną, otrzymują podaną w formie zwartej syntezę teleologii pedagogiki wraz z praktycznym jej rozwinięciem.

Książka Kazimierza Denka zawiera wstęp i pięć rozdziałów:

1. *Wartości w edukacji szkolnej i naukach o niej*
2. *Teoretyczne podstawy celów edukacji szkolnej*
3. *Taksonomiczne ujęcie celów edukacji szkolnej*
4. *Uszczegółowienie celów edukacji szkolnej*

Z wielu konkluzji zawartych w zakończeniu książki chciałbym zwrócić uwagę na tę dotyczącą efektywności systemu edukacji narodowej. Autor słusznie zauważa, że nieodzownym warunkiem efektywnego funkcjonowania tego systemu jest „... przepełnienie duchem wartości i celów programów kształcenia, dokształcania i doskonalenia nauczycieli i pracowników naukowo-dydaktycznych” oraz ich upowszechnienie również wśród administracji szkolnej (s. 156-157). Książkę kończy bogata (269 pozycji), starannie dobrana literatura.

W rozdziale pierwszym Autor dokonuje przeglądu wartości jako kluczowego problemu dla edukacji szkolnej. W wartościach upatruje siłę sprawczą zachowań, przypisuje im rolę busoli wyznaczającej kierunek postępowania jednostkowego i grupowego (s. 12-13). Należy podzielić pogląd Autora, że „znajomość istoty, genezy, rodzajów, hierarchii określania wartości oraz świadomość ich roli i konsekwentnej realizacji w procesie dydaktyczno-wychowawczym stanowi jedną z cech konstytutywnych tych, którzy uczą i wychowują, a zarazem ważny komponent identyfikacji ze stanem nauczycielskim” (s. 13). W zwięzły sposób ujęta jest geneza i spory wokół pojęcia wartości. Z kolejnych części rozdziału pierwszego pragnę zwrócić uwagę Czytelnika na triadę teleologiczną: prawda-dobro-piękno, na inne wartości uniwersalne, np.: humanizm, demokracja, godność, prawa człowieka (s. 27-29) oraz powiązanie wartości z celami edukacji szkolnej.

Pozostałe cztery rozdziały książki poświęcone są celom edukacyjnym. Rozdział drugi ukazuje teoretyczne podstawy celów kształcenia i wychowania. Wyjaśnia istotę, funkcje i cechy celów edukacyjnych oraz ich wskaźniki. W poszukiwaniu źródeł celów edukacyjnych, w rezultacie dyskursu ze stanowiskiem różnych badaczy, K. Denek zdecydowanie opowiada się za systemem wartości chrześcijańskich „(...) który daje gwarancję zbliżenia do prawdy, dobra, piękna oraz w ich świetle pozwala na weryfikację” (s. 41). Korzystając z psychologicznej teorii czynności, w dalszych rozważaniach omawia świadomość celów edukacji szkolnej przez nauczycieli i uczniów, a także poddaje krytyce tradycyjne ich ujmowanie. Przedstawia wieloaspektowe uwarunkowania wzrostu zainteresowania celami odnoszącymi się do strony przedmiotowej i podmiotowej osobowości oraz ich typologie. Rozdział drugi kończy omówienie i uzasadnienie koncepcji wielopoziomowego ujęcia celów (ogólne, pośrednie, szczegółowe i operacyjne) wraz z ukazaniem struktury celów szczegółowych.

Tok rozważań Autora ukierunkowany na wielopoziomowe i wieloaspektowe ujęcie celów został rozwinięty w rozdziale trzecim prezentującym taksonomiczny układ celów edukacji szkolnej. K. Denek prowadzi Czytelnika poprzez różne taksonomie celów, pomaga zrozumieć ich zalety i wady, na czym polegają różnice między nimi i określić przydatność w praktyce pedagogicznej. Uważa, że poza charakterem wielowymiarowym i systemowym, taksonomia celów edukacji szkol-

nej powinna „... odznaczać się komplementarnym traktowaniem w niej dyspozycji kierunkowych i instrumentalnych kształtowanych u uczniów” (s. 89). Prezentuje własną koncepcję hierarchicznego ujęcia celów obejmującą klasy (poziomy):

I. Wiadomości (Z), II. Umiejętność dostrzegania zjawisk i formułowania uogólnień (U), III. Umiejętności standaryzowane (S), IV. Umiejętności niestandaryzowane-niestereotypowe (N), V. Aktywność społeczno-zawodowa (S-Z). Poszczególnym klasom przypisuje odpowiednie kategorie celów tworzące układ dynamiczny (s. 89-91). Tak formułowane cele „(...) mogą służyć zdobywaniu przez uczniów kwalifikacji wielowymiarowych: zawodowych moralnych, przygotowania do pracy i do życia” (s. 91-92).

Dotychczas przedstawione trzy rozdziały recenzowanej książki zawierają zwarty, zwięzły wykład obejmujący teorię z jej praktycznymi implikacjami. Dwa dalsze rozdziały to niejako konwersatorium, którego uczestnik ma możliwość wykazania się zrozumieniem materiału, przełożenia teorii na działanie praktyczne. Taką możliwość stwarza rozdział czwarty zawierający kryteria konstruowania i projektowania celów.

Operacjonalizację celów na konkretnych przykładach przeprowadza Autor w rozdziale piątym. Egzemplifikacje zaczerpnięte z programów różnych przedmiotów pozwalają praktycznie prześledzić przebieg operacjonalizacji – od zagadnienia programowego, poprzez cele ogólne, pośrednie, szczegółowe i operacyjne do testu osiągnięć szkolnych. W zrozumieniu kolejnych kroków postępowania pomocne mogą być grafy i macierze celów szczegółowych oraz przykładowe zadania testowe. W zakończeniu rozdziału Czytelnik znajdzie argumenty zwolenników i przeciwników operacjonalizacji celów. Jednak po starannym przestudiowaniu książki zapewne podzieli pogląd Autora, że argumenty za operacyjnym konstruowaniem celów edukacyjnych są silniejsze niż przeciwwskazania.

W szkołach króluje tradycyjny sposób ujmowania celów, gdyż ich operacjonalizacja podobnie jak dyskusja o wartościach napotyka na trudności. Powodem oporu jest brak wiedzy nauczycieli w tym względzie. Książka *Wartości i cele edukacji szkolnej* stwarza szansę na zmianę.

Paweł Prusak